

Educació i immigració a les Illes Balears: cap a una dualització escolar i social?

Martí X. March Cerdà

Carme Orte Socias

RESUM

L'objectiu d'aquest treball és analitzar un dels fenòmens més significatius dels darrers anys del segle XX i primers del segle XXI a Espanya i a les Illes Balears: la immigració escolar a la comunitat autònoma de les Illes Balears i els seus efectes més importants. Així, d'una banda, s'analitza l'evolució del procés d'immigració escolar a les Balears, a partir de l'anàlisi de diverses dades, com el nombre d'estudiants per nivells, per illes, per tipus de centre o per procedència, i, d'altra banda, es fa una valoració d'aquestes dades, amb una especial referència a la possibilitat d'entrar en una dinàmica de dualització escolar i social en funció de la forma com es duu a terme el procés d'escolarització a les Illes Balears.

RESUMEN

El objetivo de este trabajo es analizar uno de los fenómenos más significativos de los últimos años del siglo XX y los primeros del siglo XXI en España y en las Islas Baleares: la inmigración escolar en la comunidad autónoma de las Islas Baleares y sus efectos más importantes. Así, por una parte, se analiza la evolución del proceso inmigratorio escolar en las Baleares, a partir del análisis de los diversos datos, tales como el número de estudiantes por niveles, por islas, por tipo de centro o por procedencia, y, por otra parte, se hace una valoración de estos datos, haciendo una especial referencia a la posibilidad de entrar en una dinámica de dualización escolar y social, en función de la forma como se lleva a cabo el proceso de escolarización en las Islas Baleares.

EL FENOMEN DE LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

És evident que la immigració és un dels fenòmens més significatius amb què s'enfronten els països més desenvolupats i, sobretot, els països de la Unió Europea que tenen un nivell de riquesa més alt (França, Anglaterra, Alemanya, Itàlia o Espanya); es tracta d'un dels reptes a què s'haurà de fer front amb la finalitat de possibilitar que el dit fenomen no provoqui problemes d'exclusió social, de xenofòbia i de racisme, sinó que suposi una oportunitat per fer una política d'inclusió social i que reforci els mecanismes de cohesió social de les societats receptores d'aquests fluxos immigratoris.

Tanmateix, la realitat actual, lluny d'ésser optimista, és plena d'ombres que poden produir efectes negatius en els processos de construir un teixit social vertebrat, i en el qual la sostenibilitat social sigui un element fonamental, tant des de la perspectiva dels països desenvolupats com en els països del tercer i del quart món. Efectivament, és un fet cert que la immigració ha d'ésser abordada en el marc del procés de globalització econòmica que s'està desenvolupant, i com una conseqüència d'aquesta globalització. I aquest fet implica respostes globals dins cada zona geopolítica determinada.

Espanya, fa un seguit d'anys, era un país d'emigrants que, com a conseqüència d'una situació política i econòmica determinada, tenia els països més desenvolupats d'Europa —Alemanya i França, fonamentalment— com a destinacions de la mà d'obra que el nostre mercat de treball no podia absorbir. En aquest context s'ha d'assenyalar que les remeses de divises que els emigrants espanyols enviaven foren un factor fonamental de desenvolupament econòmic d'Espanya. Actualment, i des de fa un seguit d'anys, Espanya —i sobretot algunes comunitats autònomes com Madrid, Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears o Andalusia— s'ha convertit en una terra receptora d'im-

migrants procedents, bàsicament, del nord d'Àfrica, de l'est d'Europa i de l'Amèrica del Sud. I aquest fet està provocant una visibilitat real d'aquest fenomen, amb totes les conseqüències des de les perspectives econòmica, social, cultural, educativa, religiosa, policíaca o judicial.

En aquest context de canvis demogràfics i socials, les Illes Balears, pel seu creixement econòmic, pel seu nivell de vida, per les seves característiques geogràfiques i insulars, pel seu poder d'atracció i per la seva situació estratègica dins la Mediterrània, presenten unes característiques demogràfiques molt concretes, i es destaca de forma específica la qüestió de la immigració; i en aquest sentit s'ha d'assenyalar que la comunitat autònoma de les Illes Balears incorporava un altre tipus d'immigració, que s'afegia a la que s'havia rebut de les diverses regions espanyoles i la que procedia d'Alemanya i d'Anglaterra, fonamentalment. Una realitat que comença a provocar debats socials i polítics molt concrets, i la necessitat de posar en marxa, juntament amb mesures judicials i policí-aques, polítiques socials dins l'àmbit de l'educació, de la salut, dels serveis socials o de l'habitatge, a través de plans integrals sobre aquest fenomen.

No hi ha cap dubte, doncs, que la immigració a les Illes Balears és un fenomen cada vegada més transcendent, tant des d'una perspectiva social, econòmica, política i urbanística, com des d'una perspectiva cultural, lingüística, ciutadana o escolar. Es tracta d'un reconeixement d'una realitat que de cop i volta, de forma progressiva, de forma quasi imperceptible, s'ha fet visible, s'ha fet real, tal com va succeir fa uns anys a la majoria dels països del nostre entorn europeu. Fins i tot es pot afirmar que les Illes Balears, en termes relatius, són una de les primeres comunitats autònomes en la recepció d'immigrants.

Quina és la realitat demogràfica de les Illes Balears? Un primer element que resulta necessari tenir en compte és el fet que la població balear en els darrers cinquanta anys s'ha duplicat i les Illes Balears, tal com hem manifestat anteriorment, han passat d'ésser una terra d'emigració a ésser una zona d'acollida d'immigrants, procedents de diversos països i de perfils diferencials. Així, s'ha d'assenyalar que s'ha passat d'una població de 419.628 habitants als anys cinquanta a 847.293 l'any 2001 (Marí 2002). Fins i tot les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (Consell Econòmic i Social 2003, 370) ens diuen que la xifra d'habitants l'any 2002 arribava a 916.968; a més, segons algunes dades fetes conèixer darrerament sobre la població de l'any 2003, arriba, gairebé, al milió d'habitants, la qual cosa demostra que el procés de creixement continua, malgrat l'alentiment econòmic dels darrers anys. Fins i tot s'ha d'assenyalar que el creixement demogràfic que hi ha hagut durant la dècada dels anys noranta ha superat el creixement que hi va haver durant els anys setanta. I en aquest procés de creixement demogràfic, la immigració ha tingut i té un pes fonamental. Així, s'ha de fer referència, segons dades de P. Salvà (2002, 320-324) al creixement absolut de la població durant l'any 2001, en un percentatge superior al 94% en relació amb el saldo migratori, mentre que el creixement vegetatiu, malgrat un cert increment, només representa el 5'3%, tot i que una part d'aquest creixement es deu a l'aportació de la immigració. En aquesta mateixa perspectiva s'ha d'assenyalar que, segons dades de l'any 2002 de l'INE de l'IBAE (Consell Econòmic i Social 2003, 370), el creixement absolut de la població fou de 38.341 habitants, essent el guany procedent de la immigració de 35.410 habitants, la qual cosa representa més del 90% del creixement total.

Un segon element que s'ha de tenir en compte és la diversitat geogràfica i cultural de la immigració, d'acord amb l'evolució demogràfica de les Illes Balears. Així, el boom del turisme durant la dècada dels anys seixanta i setanta va provocar l'existència de corrents migratoris procedents de les

zones d'Espanya més deprimides econòmicament, com Andalusia, Múrcia o Extremadura. Durant la dècada dels anys vuitanta, la consolidació i l'especialització en el turisme va continuar amb aquests moviments migratoris i l'inici d'una immigració, procedent dels països de la Unió Europea, bàsicament de caire residencial. Així doncs, podem assenyalar un doble tipus de corrent migratori: un de procedent de determinades regions de la península Ibèrica, format per treballadors que es dirigeixen a l'hoteleria i a la restauració, i a la indústria de la construcció, i un altre de caràcter residencial procedent, bàsicament, d'Alemanya i d'Anglaterra. Durant, d'altra banda, la dècada dels anys noranta, el continuat creixement de les Balears, malgrat les oscil·lacions, possibilita, sobretot a partir de la segona meitat d'aquesta dècada, nous moviments migratoris laborals extracomunitaris, procedents d'Àfrica i de l'Amèrica del Sud, fonamentalment, i la consolidació de la presència de residents i de treballadors de diferent qualificació procedents de la Unió Europea. Així, tal com indica P. Salvà (Amengual et al. 2002), les Illes Balears durant el segle XXI s'han convertit en un espai de cruïlla, d'elevada mobilitat intercontinental de la població, amb uns fluxos migratoris d'origen, direcció i característiques diversos, tant des de la perspectiva cultural com des de la perspectiva motivacional i de les causes i factors que la provoquen.

Així, i d'acord amb el que s'ha plantejat, és interessant fer referència a unes dades que resulten prou significatives (Consell Econòmic i Social 2003, 377-378):

«Per adonar-nos de la importància dels fenòmens migratoris a les Illes Balears, n'hi ha prou amb analitzar la població segons lloc de naixement. Així, segons les dades del padró del 2001, aproximadament el 39% de la població ha nascut fora de les Illes; un 27,42%, en una altra comunitat autònoma, i un 10,46% a l'estranger.

»Hi ha unes diferències importants entre les illes. Així, mentre que Menorca és l'illa menys afectada pels fluxos immigratoris i gairebé el 70% de la població hi ha nascut, a l'altre extrem trobem Eivissa i Formentera, que tenen entorn d'un 50% de població forana.»

En aquest mateix aspecte, i comparant dades del padró de 1996 i de 2001, s'ha d'assenyalar el següent (Consell Econòmic i Social 2003, 378):

1. Hi ha l'any 2001 més heterogeneïtat que l'any 1996. I aquesta heterogeneïtat de nacionalitats s'incrementa actualment.
2. El col·lectiu de forans ha augmentat un 35,68% durant aquests dos períodes, la qual cosa resulta realment significativa d'un procés.
3. El creixement relatiu és major entre els nascuts a països estrangers.

Un tercer element que és necessari tenir en compte és el canvi que a partir de l'any 1998, fonamentalment, s'està donant en el perfil i les característiques de la població estrangera de les Balears (Amengual et al. 2001); així, podem referir-nos a les característiques següents:

- a) El canvi més significatiu és que les proporcions de comunitaris i d'extracomunitaris han canviat de forma important i significativa. Així, s'ha d'assenyalar que actualment quasi la meitat de

la població estrangera procedeix de països externs a la Unió Europea, i que destaquen els procedents de països de l'Amèrica del Sud, d'Àfrica, de l'Europa de l'Est i d'Àsia. Així, i segons les dades del padró de l'any 2001, els percentatges de població, segons la procedència, presenten les característiques següents (Consell Econòmic i Social 2003, 379):

«Els països de naixement amb una presència major l'any 2001 són Alemanya (19.401), el Regne Unit (11.845), el Marroc (8.611), França (7.136), l'Argentina (6.415) Colòmbia (2.928) i l'Equador (2.919).»

- b) La distribució de la població per illes reflecteix que, si bé en nombres absoluts Mallorca té la proporció més alta d'estrangers, en termes relatius la població estrangera és proporcionalment més alta a les Pitiüses, encara que el creixement d'aquesta població és més ràpid a Mallorca.
- c) Un altre element destacable és que la població africana es concentra, amb relació a la variable edat, entre els vint i els quaranta anys, la qual cosa implica una població de característiques laborals clares i en edat de procreació. Mentre, la població europea reflecteix una doble característica: d'una banda els que es troben entre els trenta-cinc i els quaranta-quatre anys, que es poden classificar en població treballadora i en edat, també, de procreació, i, d'altra banda, entre els seixanta i els setanta anys, que es caracteritzen pel fet d'ésser població jubilada. D'aquestes característiques resulta evident que l'impacte escolar és molt important i significatiu.
- d) Finalment s'ha d'assenyalar el predomini de la població femenina entre els europeus i de la població masculina entre els africans, encara que es tracta d'unes característiques, en el cas dels africans, bàsicament en procés de canvi.

Un quart element que és necessari assenyalar, en funció del seu impacte sobre la població escolar, és la ubicació d'aquesta població estrangera en els diferents municipis de les Balears. Així, i segons dades d'I. Marí (2002, 16), aquesta població estrangera, comunitària i extracomunitària, es concentra en uns percentatges molt importants en els municipis següents: Alcúdia, Andratx, Calvià, Formentera, Eivissa, Felanitx, Inca, Lluçmajor, Manacor, Maó, Palma, Pollença, sa Pobla, Santanyí, Sant Antoni de Portmany, Sant Josep, Sant Llorenç, Santa Eulària des Riu, Santa Margalida, Sóller i Son Servera. És a dir, la població immigrant s'estableix, lògicament, en els municipis que tenen en el turisme i en els serveis la seva ocupació econòmica més important, amb algunes excepcions com sa Pobla o Inca. A la majoria d'aquests municipis la pressió escolar resulta molt important i això té conseqüències tant en la construcció o l'ampliació dels centres escolars com en la realització de programes específics d'acollida a les escoles d'aquests estudiants.

De tot això podem deduir que, des de la perspectiva escolar, l'impacte de la immigració és, en els darrers anys, molt important i significatiu, i que això planteja, d'una banda, necessitats d'escolarització en determinades zones i centres educatius i, d'altra banda, necessitats de caràcter pedagògic i social, que és necessari abordar de forma integral i clara; la diversitat s'ha introduït encara més dins els centres escolars.

Així doncs, tot i les dificultats per identificar i per conèixer la realitat total de la població immigrant, per raons legals i d'altre tipus, és evident que les Illes Balears presenten unes característiques molt importants sobre les xifres d'immigració: ésser en termes relatius la comunitat autòno-

ma d'Espanya amb uns percentatges més alts de població immigrant. Una realitat que es pot convertir en un problema, si no som capaços de donar resposta a tots els problemes plantejats per aquest nou fenomen del segle de la globalització.

L'ESCOLARITZACIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER NO UNIVERSITARI I UNIVERSITARI

En el marc de l'anàlisi de l'estat de l'educació a les Illes Balears (Orte i Ballester 2002), és important fer una referència específica a un fet que s'ha de considerar com un fenomen social nou, que té implicacions com a problema, però, al mateix temps, com a repte i com a oportunitat. Es tracta, doncs, de l'escolarització de l'alumnat estranger a les Illes Balears, que presenta el matís de l'escolarització d'estudiants de la Unió Europea, juntament, però, amb estudiants extracomunitaris de procedències diverses, de cultures diferents, de creences religioses distintes; s'ha de tenir en compte que les darreres dades sobre l'escolarització d'alumnes estrangers a la CAIB ens proporcionen uns nombres espectaculars: més de vuitanta llengües i més de 160 nacionalitats. Es tracta, doncs, d'una realitat objectiva que ens mostra l'existència d'un procés d'escolarització complex, nou i que necessita recursos, canvis d'actituds, comportaments escolars i socials distintes, innovacions pedagògiques, formacions específiques per part del professorat, etc.

No hi ha cap dubte, doncs, que els corrents migratoris a les Illes Balears estan transformant no sols les realitats socials dels nostres municipis, sinó, i sobretot tenint en compte la influència de l'escola com a microcosmos social que aglutina obligatòriament tota aquesta diversitat, l'escenari escolar, amb un canvi que, en determinats centres, produeix canvis de tot tipus i que necessiten respostes noves. Efectivament, aquest important nombre d'alumnes estrangers que s'està incorporant a les escoles de les Illes Balears té importants conseqüències en el si de les escoles, en els processos d'escolarització, en les relacions internes, en la introducció de noves metodologies pedagògiques, en la posada en marxa de noves formes organitzatives d'enfrontar-se a aquesta realitat escolar, etc.

A més, aquest fet migratori, relacionat amb el fort creixement econòmic que ha tingut i té la CAIB, malgrat l'alentiment actual, està implicant un canvi, des de fa un seguit d'anys, en la tendència a la baixa que es donava a les Illes Balears amb relació a l'escolarització; es tracta d'un fet que implica —a partir de l'any 2000— la necessitat de posar en marxa la construcció de noves infraestructures educatives, la contractació de nous professors i el replantejament, entre altres mesures, de les ràtios escolars en funció de la introducció de la diversitat; en aquest sentit s'ha de tenir en compte que l'escolarització d'alumnes estrangers s'ha de correlacionar, amb tots els efectes que implica, amb l'escolarització d'alumnes d'incorporació tardana. Els plans de construcció de nous centres educatius, que va iniciar el govern del *pacte de progrés* i que està continuant el govern del Partit Popular, són la demostració de les conseqüències d'un fenomen sobre la planificació educativa; però no sols sobre la construcció de nous centres, sinó sobretot sobre les mentalitats, les actituds dels diversos components de la comunitat educativa. Amb tot, aquest creixement de l'escolarització afecta, bàsicament, l'educació obligatòria, però és previsible que a mitjan termini afectarà, amb més o menys intensitat, l'educació postobligatòria: batxillerat, formació professional o, fins i tot, la mateixa Universitat.

Així, i tal com es recull en el quadre 1, l'evolució del nombre d'alumnes estrangers en la darrera dècada a les Illes Balears presenta un increment progressiu que comença a ésser important a partir del curs 1996-1997, però que s'accelera, sobretot, a partir del curs 1998-1999. A més, aquesta evolució del nombre d'alumnes estrangers a les Illes Balears resulta més important, en termes relatius. Les Balears són, juntament amb Madrid, la comunitat autònoma on se supera el 5% d'alumnat estranger, segons dades elaborades pel CIDE (2002 i 2003) a partir de les Estadísticas de la Educación en España 2000-2001 y 2001-2002. Datos Avance de l'Oficina d'Estadística del MECD.

QUADRE 1. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS											
Cursos	91-92	92-93	93-94	94-95	95-96	96-97	97-98	98-99	99-00	00-01	01-02
Total	1.417	1.472	1.240	1.625	1.976	2.207	2.956	3.510	4.740	6.107	8.693
Públics	—	—	—	—	871	2.409	2.908	3.921	4.961	7.148	—
Privats	—	—	—	—	336	547	602	819	1.146	1.545	—

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

Aquest increment, a més, tal com recull el quadre 2, es produeix sobretot en els centres públics. Els centres privats concertats, per diverses raons, només escolaritzen entorn al 20% de l'alumnat estranger. Tanmateix, una anàlisi més profunda del tema implicaria tenir en compte la ubicació dels centres, l'existència, en el mateix municipi o zona d'escola pública o privada, etc. Fins i tot, i amb vista al futur, caldrà analitzar l'impacte que pot tenir el nou decret d'escolarització que ha aprovat el Govern de les Illes Balears per al curs 2004-2005, amb relació a la capacitat que tindrà cada centre concertat per aplicar el punt que la normativa autonòmica li ha donat.

QUADRE 2. PERCENTATGE D'ALUMNAT ESTRANGER ESCOLARITZAT EN CENTRES PÚBLICS						
	96-97	97-98	98-99	99-00	00-01	01-02
Espanya	73,4	74,5	73,8	75,8	77,8	80,9
Illes Balears	84,8	81,5	82,0	82,6	85,6	82,8

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

Amb tot, i al curs 2003-2004, l'escola pública de les Illes Balears escolaritza, en tots els nivells educatius —règim general, règim especial i educació d'adults— el 87% dels estudiants estrangers de les Illes Balears, segons dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears i a través d'una elaboració pròpia. Aquest increment és degut fonamentalment a dos factors: en primer lloc a l'increment del nombre d'estudiants estrangers a les zones on hi ha una presència més important d'immigrants i, en segon lloc, al fet que, també, comptabilitzam els estudiants adults. Per tant, no es tracta només de constatar el pre-

domini de l'escola pública sobre l'escola concertada, sinó també que aquesta realitat es va incrementant progressivament. Una dualització escolar i social que també està augmentant.

L'escolarització d'alumnat estranger a les Illes Balears, tal com es reflecteix en el quadre 3, es produeix sobretot a Mallorca i a Eivissa i Formentera, essent les Pitiüses les que presenten un creixement relatiu més important en el conjunt de les Illes Balears. L'escolarització es dona, principalment i lògicament, en educació infantil i primària, però també s'ha de tenir en compte l'escolarització a l'ESO, que va creixent, i en menor quantitat en el batxillerat i la formació professional.

**QUADRE 3. ALUMNAT ESTRANGER PER ILLES
I NIVELL EDUCATIU (2001-2002)**

Nivell educatiu	Illes				
	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Educació infantil	1.817	1.364	159	267	27
Educació primària	3.988	3.092	272	583	41
Educació especial	16	12	0	4	0
BUP	0	0	0	0	0
COU	1	1	0	0	0
ESO 1r cicle	1.141	890	95	149	9
ESO 2n cicle	942	727	73	132	8
Batxillerat (LOGSE)	281	207	13	59	2
FP I	0	0	0	0	0
FP II	0	0	0	0	0
Cicles grau mitjà	57	41	9	7	0
Cicles grau superior	35	28	3	4	0
Total	8.278	6.362	624	1.205	87

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

Però la realitat del nombre d'alumnes estrangers de les Illes Balears no és un fenomen estàtic, sinó que continua el seu creixement de forma continuada i evolutiva. En aquest context, les dades del nombre d'estudiants estrangers al curs 2003-2004 presenten les característiques següents tant en el règim general com en el règim especial o en l'educació d'adults:

**QUADRE 4. DADES DE L'ALUMNAT ESTRANGER
DEL RÈGIM ORDINARI. CURS 2003-2004**

Nivell educatiu	Illes				
	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Educació infantil	3.000	2.268	278	445	11
Educació primària	6.544	5.120	522	877	25
Educació especial	22	0	0	0	0
ESO	3.185	2.396	294	465	30
Batxillerat (LOGSE)	373	289	22	60	2
CF grau mitjà i sup.	190	143	21	26	0
Garantia social	35	20	8	7	0
Total	13.349	10.256	1.145	1.880	68

Font: Dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

**QUADRE 5. DADES DE L'ALUMNAT ESTRANGER
DEL RÈGIM ESPECIAL. CURS 2003-2004**

Nivell educatiu	Illes				
	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
E. O. Idiomes	591	569	12	0	10
Art Disseny	63	17	4	42	0
Conservatori	35	25	5	5	0
Total	689	611	21	47	10

Font: Dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

**QUADRE 6. DADES DE L'ALUMNAT ESTRANGER
D'EDUCACIÓ D'ADULTS. CURS 2003-2004**

	Illes				
	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
	1.318	773	232	313	0

Font: Dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

**QUADRE 7. DADES DE L'ALUMNAT ESTRANGER.
RESUM GENERAL. CURS 2003-2004**

	Règim general	Règim Especial	Adults	Total
	13.349	689	1.318	15.356

Font: Dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

De l'anàlisi de les dades que s'han presentat anteriorment, podem assenyalar les conclusions següents:

1. El nombre d'estudiants estrangers matriculats als diversos nivells educatius no universitaris és de 15.356, la qual cosa representa gairebé un 10% del total d'alumnes matriculats al sistema escolar de les Illes Balears. I segons informació de la Conselleria, aquesta xifra segueix pujant, malgrat l'alentiment que s'està constatant en relació amb l'evolució econòmica i un cert reflux de la immigració. En tot cas, i segons dades de la mateixa Conselleria, aquest nombre d'estudiants suposa un increment de gairebé el 17% en relació amb el curs anterior. Tanmateix, el que resulta més significatiu és l'increment que es produeix en els darrers cursos, si comparem les diverses taules estadístiques; així, a partir del 2001, el creixement quantitatiu s'accelera de forma molt important. Seguirà aquest increment del nombre d'estudiants estrangers? Pot suportar aquest increment el sistema escolar de les Illes Balears, i sobretot el sistema educatiu públic?...
2. És important assenyalar que el nombre d'estudiants estrangers matriculats a les escoles de les Illes Balears és important a l'educació primària, a l'ESO i a l'educació infantil; a més, l'increment en aquests nivells resulta realment important i significatiu, ja que gairebé se'n dobla el nombre en dos cursos, la qual cosa no sols implica la necessitat de més places en determinades zones, sinó també de més recursos per al tractament de la diversitat.
3. També és important el creixement, malgrat sigui en un percentatge més petit, als nivells del batxillerat i de la formació professional, la qual cosa tindrà continuïtat si es té en compte el nombre d'estudiants existents a primària i a l'ESO. En aquest context també cal assenyalar la presència d'estudiants dins els ensenyaments especials i a l'educació d'adults; la presència d'estudiants estrangers en aquests nivells és una demostració de la progressiva integració escolar i social. Així, el fet que a l'Escola Oficial d'Idiomes la presència sigui tan important és la demostració d'una progressiva integració, també, de les persones adultes. Així doncs, a l'increment del nombre d'estudiants s'hi ha d'afegir la diversificació dels nivells en què s'escolaritzen.
4. Tot i que Mallorca és l'illa que presenta una presència més important d'estudiants estrangers, cal assenyalar que, en termes relatius, la presència d'estudiants estrangers a Eivissa és més important. Amb tot, a Menorca la presència d'estudiants estrangers és menys important, malgrat el creixement que s'observa en aquests dos darrers anys.

Així mateix, i tal com es reflecteix en el quadre número 8, pel que fa als increments interanuals d'alumnat estranger a Espanya i a les Illes Balears, si bé presenten algunes diferències, s'ha d'assenya-

lar la tendència a l'alça que s'observa tant a tot Espanya com a les Illes Balears. Amb tot, aquest increment és, encara, a les Illes Balears més important i significatiu en els darrers anys, tal com és posat de manifest en els quadres anteriors sobre l'evolució del nombre d'estudiants estrangers.

QUADRE 8. INCREMENTS INTERANUALS D'ALUMNAT ESTRANGER (1997-2002)										
	97-98		98-99		99-00		00-01		01-02	
	Nom.	%	Nom.	%	Nom.	%	Nom.	%	Nom.	%
Espanya	9.656	15,4	11.563	11,5	26.614	33	34.133	31,8	60.084	42,5
Illes Balears	749	33,9	554	18,7	1.230	35	1367	28,8	2.686	42,3

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

En tot el que es refereix a l'alumnat d'incorporació tardana, i tenint en compte que no sols es refereix a l'alumnat estranger, s'ha d'assenyalar que aquest representa un percentatge important d'aquest tipus d'alumnat. Aquest fet, que es produeix al llarg de tot el curs escolar, té com a conseqüència, tal com queda reflectit als quadres 9 i 10, una important mobilitat d'aquest alumnat, la qual cosa produeix problemes importants de tipus organitzatiu, de tipus pedagògic i, fins i tot, de convivència en els centres educatius. Una mobilitat que resulta més important en els centres públics que en els centres concertats, la qual cosa té importants conseqüències de tot tipus, fins i tot en relació amb la percepció no positiva dels centres públics amb major mobilitat. De l'anàlisi del quadre 6 es pot observar una disminució de la mobilitat de l'alumnat, la qual cosa s'ha de correlacionar amb la desacceleració econòmica de les Illes Balears en els darrers anys, a causa del refredament de l'economia alemanya.

QUADRE 9. MOBILITAT DE L'ALUMNAT D'INCORPORACIÓ TARDANA PER MESOS (CURS 2001-2002)			
Mes	TOTAL ILLES BALEARS		
	Altes	Baixes	Diferència
Octubre	951	1.168	-217
Novembre	481	526	-45
Desembre	329	297	32
Gener	804	489	315
Febrer	539	410	129
Març	465	276	189
Abril	640	336	304
Maig	242	290	-48
Total	4.451	3.792	659
Total sense octubre	3.500	2.624	876

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

**QUADRE 10. MOBILITAT DE L'ALUMNAT D'INCORPORACIÓ
TARDANA PER MESOS (CURS 2002-2003)**

Mes	TOTAL ILLES BALEARS		
	Altes	Baixes	Diferència
Octubre	787	1.040	-253
Novembre	500	575	-75
Desembre	283	307	-24
Gener	815	608	207
Febrer	506	400	106
Març	606	446	160
Total	3.497	3.376	121
Total sense octubre	2.710	2.336	374

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

La procedència d'aquest alumnat, d'acord amb les dades consultades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports i la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura, és, d'una banda, de països de la Unió Europea —Alemanya i Anglaterra, principalment— i, d'altra banda, de països del nord d'Àfrica —i concretament del Marroc— i de països sud-americans —Colòmbia, l'Argentina i l'Equador fonamentalment. Amb tot, també s'ha d'assenyalar que en els darrers anys s'ha incorporat alumnat de països del centre d'Europa i d'Àsia.

**QUADRE 11. TAULA DE NACIONALITATS D'ALUMNES
D'INCORPORACIÓ TARDANA (2003-2004)**

Pais	Total	Pais	Total
Alemanya	13	Argentina	61
Bolívia	14	Brasil	11
Bulgària	33	Colòmbia	46
Cuba	11	Dominica	11
Equador	81	Marroc	120
Regne Unit	45	Romania	13
Uruguai	37	Xile	19
Xina	21	Altres	125
TOTAL	661		

Font: Direcció General de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

Aquestes dades ratifiquen el que s'ha comentat anteriorment en relació amb la procedència dels alumnes estrangers; en aquest sentit s'ha d'assenyalar que ens trobam davant uns fets que cal assenyalar, com l'increment dels estudiants procedents de l'Amèrica del Sud (l'Argentina, l'Equador, Colòmbia, l'Uruguai), el predomini dels procedents del Marroc, la disminució dels procedents d'Alemanya, juntament amb l'increment dels anglesos, i finalment cal destacar la presència significativa dels estudiants procedents de la Xina i dels països de l'est d'Europa (Bulgària o Romania).

Així mateix, s'ha d'assenyalar que aquesta distribució de l'alumnat estranger no és uniforme, amb relació a la procedència, entre l'escola pública i l'escola privada. En aquest sentit s'ha d'assenyalar que a les Illes Balears, com a conseqüència de l'economia turística, la procedència d'estudiants de la Unió Europea resulta superior a la que existeix per al conjunt de l'Estat, mentre que els estudiants procedents de l'Amèrica del Sud a les Balears i en el conjunt d'Espanya presenten unes característiques similars; la diferència d'estudiants procedents d'Àfrica resulta poc significativa des del punt de vista quantitatiu.

Es tracta, doncs, d'un fenomen nou a les Illes Balears que té conseqüències importants en tots els sentits: escolarització, nous plantejaments pedagògics, nova atenció a la diversitat, plans d'acollida específics, problemàtica escola pública-escola privada, segregació escolar, etc.

QUADRE 12. DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA GEOGRÀFICA DE PROCEDÈNCIA (2001-2002)

	TOTAL	total	Europa			Amèrica				
			UE	Resta	Àfrica	Nord	Central	Sud	Àsia	Oceania
Espanya	201.518	100%	15,8%	9,8%	24,2%	1,7%	5,3%	37,6%	5,6%	0,1%
I. Balears	8.693	100%	34,7%	6,0%	19,2%	0,8%	3,4%	32,3%	3,5%	0,1%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

La distribució d'aquest alumnat estranger, en funció de la procedència geogràfica i de la titularitat del centre, presenta unes característiques similars a les que anteriorment hem plantejat sobre la importància de l'escola pública en l'escolarització d'aquests estudiants; una tendència que s'observa tant a les Illes Balears com en el conjunt d'Espanya, i en tots els col·lectius, sigui quina sigui la procedència geogràfica, amb algunes diferències que no canvien significativament la tendència general observada.

QUADRE 13. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA GEOGRÀFICA DE PROCEDÈNCIA I TITULARITAT DEL CENTRE (2001-2002)

	Europa			Amèrica						
	TOTAL	UE	Resta	Àfrica	Nord	Central	Sud	Àsia	Oceania	N.C.
Espanya	201.518	31.455	19.463	48.239	3.299	10.620	74.940	11.214	151	2.137
Pública	162.958	23.068	15.975	43.371	1.914	8.552	60.528	7.863	96	1.591
Privada	38.560	8.387	3.488	4.868	1.385	2.068	14.412	3.351	55	546
Balears	8.693	2.882	497	1.595	63	284	2.687	295	11	379
Pública	7.148	2.305	397	1.382	35	202	2.209	234	5	379
Privada	1.545	577	100	213	28	82	478	61	6	0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

Aquesta mateixa dada sobre la distribució de l'alumnat estranger per nacionalitat i per illa, durant el curs 2003-2004 a les Illes Balears, és la següent, partint del fet que a la CAIB hi ha una presència d'estudiants de més de cent nacionalitats diferents:

QUADRE 14. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA GEOGRÀFICA DE PROCEDÈNCIA I PER ILLA (2003-2004)

	MALLORCA		MENORCA		EIVISSA		FORMENTERA	
	País	Total	País	Total	País	Total	País	Total
Alemanya	1.307	Alemanya	66	Alemanya	238	Alemanya	13	
Argentina	1.384	Argentina	77	Argentina	141	Argentina	12	
Bolívia	104	Bolívia	50	Colòmbia	113	Colòmbia	19	
Brasil	113	Colòmbia	72	Equador	480	Marroc	11	
Bulgària	299	Equador	305	Filipines	75	Altres	23	
Colòmbia	982	Marroc	200	França	52	Total	78	
Cuba	135	RegneUnit	347	Itàlia	70			
Equador	1.784	Altres	281	Marroc	481			
França	120	Total	1.398	Regne Unit	134			
Itàlia	177			Romania	57			
Marroc	1.869			Uruguai	66			
Perú	110			Altres	333			
Polònia	99			Total	2.240			

Continua

	MALLORCA		MENORCA		EIVISSA		FORMENTERA	
	País	Total	País	Total	País	Total	País	Total
Regne Unit	733							
Rep. Dominicana	157							
Romania	142							
Rússia	132							
Ucraïna	107							
Uruguai	331							
Veneçuela	109							
Xile	247							
Xina	251							
Altres	1.128							
Total	11.640							

Font: Direcció general de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

QUADRE 15. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA GEOGRÀFICA DE PROCEDÈNCIA I PER ILLES (2003-2004)

País	Total	País	Total
Alemanya	1.624	Argentina	1.614
Bolívia	155	Brasil	155
Bulgària	311	Colòmbia	1.186
Cuba	167	Equador	2.569
Filipines	152	França	193
Holanda	115	Itàlia	293
Marroc	2.381	Perú	134
Polònia	106	Regne Unit	1.218
Rep. Dominicana	193	Romania	211
Rússia	148	Ucraïna	107
Uruguai	413	Veneçuela	115
Xile	279	Xina	285
Altres	1.232	Total	15.356

Font: Direcció general de Planificació i Centres. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears

L'anàlisi d'aquestes dades posa de manifest, en primer lloc, la diversitat i pluralitat de nacionalitats —la qual cosa complica la gestió pedagògica i social—; en segon lloc, la importància de la immigració escolar procedent de la Unió Europea, del nord d'Àfrica o de l'Amèrica del Sud; en aquest sentit és important assenyalar que en els darrers anys la immigració procedent de l'Amèrica del Sud creix de forma significativa; en tercer lloc s'ha d'assenyalar que la immigració procedent dels països de l'Est comença a experimentar un creixement sostingut. I finalment cal assenyalar la importància numèrica de la immigració a Eivissa i la seva diversitat de procedència.

Així mateix, i a pesar d'ésser un fet encara anecdòtic, s'ha de fer referència a l'escolarització d'estudiants estrangers a la Universitat de les Illes Balears. Les dades existents sobre l'escolarització universitària, segons l'*Informe econòmic i social de les Illes Balears* (2002, 337-338), reflecteixen que els estudiants universitaris estrangers a la UIB foren dos-cents durant el curs 2001-2002, la qual cosa representa l'1,7% del total d'alumnat matriculat a la Universitat. La procedència d'aquests estudiants és plural, però destaquen els alemanys, amb un 14%, els francesos, els argentins, els britànics, els peruans i els italians. Per tant, resulta clar que la Unió Europea i l'Amèrica del Sud són la procedència majoritària d'aquests estudiants. Els estudiants procedents d'Àfrica o d'Àsia són poc importants, i tenen un component de caràcter residual. Quant als estudis més cursats, s'ha d'assenyalar que són els de Ciències Empresarials, Turisme, Dret i Filologia Hispànica.

Amb relació al curs 2003-2004, i segons dades de la UIB, el nombre d'estudiants estrangers és de 388, la qual cosa constata que ens trobam davant un procés progressiu d'increment del nombre d'universitaris, i destaca la procedència d'Alemanya (71), de l'Argentina (44), d'Itàlia (41), de la Gran Bretanya (17) o de França (17), i, com a dada anecdòtica, s'ha d'assenyalar que el curs 2003-2004 hi havia matriculats sis alumnes del Marroc i setze dels Estats Units. De la distribució d'aquests estudiants per titulacions s'ha d'assenyalar que es matriculen a Turisme, Filologia Hispànica, Dret i Administració d'Empreses o Història de l'Art; amb tot s'ha d'assenyalar que les preferències dels estudis varia, en part, segons la procedència dels països. Per tant, podem assenyalar que, malgrat l'increment progressiu del nombre d'estudiants estrangers a la UIB, aquests segueixen poc representats.

D'aquestes dades podem deduir que l'escolarització d'estudiants universitaris resulta sensiblement molt inferior, tant en nombres absoluts com en percentatges, a la que es dona dins l'ensenyança no universitària. Tanmateix, es tracta d'una dada l'evolució de la qual s'haurà d'observar en el temps, ja que la integració progressiva del col·lectiu d'estrangers i l'augment de l'escolarització d'aquest col·lectiu pot implicar, a mitjan i a llarg termini, un increment de l'escolarització universitària, la qual cosa ha de tenir un component de normalitat, diferent al que es dona actualment a l'escolarització no universitària, que necessita un tractament diferencial específic. A més, la construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior i la progressiva convergència europea pot implicar, també, un increment d'aquest col·lectiu, amb l'increment de l'intercanvi d'estudiants i de la seva mobilitat real.

De tot això podem assenyalar que l'escolarització d'universitaris no representa cap problemàtica específica, sobretot si es compara amb la que existeix en els nivells no universitaris. Per tant la normalitat és clau en el tractament d'aquesta problemàtica en el nivell universitari des de l'òptica pedagògica; una altra cosa diferent serà el nombre d'estudiants immigrants, la seva procedència geogràfica i social. Però aquesta ja és una altra problemàtica. En qualsevol cas, es tracta d'un fet educatiu que s'observarà en el futur.

Tanmateix el que es posa de manifest per part dels experts sobre la problemàtica de la multiculturalitat a les escoles i a la societat és la necessitat que la Universitat reflexioni sobre aquesta qüestió, que aportí elements significatius sobre aquesta nova realitat que facilitin la integració d'aquests col·lectius en el si de la societat. La Universitat ha de participar en el coneixement del fenomen de la immigració, en la promoció de l'educació intercultural, en la formació del professorat, en l'increment de la internacionalització universitària, en el desenvolupament d'autèntics programes de cooperació exterior, que vagin més enllà de la signatura de convenis, d'actuacions anecdòtiques i de propostes dirigides al consum intern de les universitats.

PROGRAMES D'INTERVENCIÓ EDUCATIVA PER A L'ALUMNAT ESTRANGER

De tot el que hem plantejat fins ara, amb l'anàlisi de les diverses dades sobre el fenomen de la immigració des de la perspectiva demogràfica i educativa, resulta evident que el fenomen immigratori està obligant les administracions públiques i la societat en el seu conjunt a donar respostes a aquesta problemàtica. Així, primerament, s'ha d'assenyalar que el Govern de les Illes Balears, per donar resposta a aquesta problemàtica, va aprovar el Pla d'atenció a la població immigrant el setembre de 2000. Fou una primera resposta integral a aquest fenomen, basada sobre el principi universal pel qual tots els ciutadans tenen dret a rebre els recursos, les accions o les prestacions socials que garanteixin el principi d'igualtat. Per poder aconseguir aquests objectius, el pla —que es planteja des de la concepció interdepartamental, la qual cosa implica la participació de totes les conselleries implicades en el tema— es desenvolupa a partir d'actuacions en nou àrees essencials: drets i llibertats democràtics, serveis socials, habitatge, formació, treball, educació, salut, cultura i convivència i cooperació.

Així mateix, s'ha d'assenyalar el treball que estan desenvolupant altres administracions de caràcter insular o municipal, que, juntament amb les ONG, estan donant una resposta important, encara que sigui d'urgència, als importants problemes que el fenomen immigratori està plantejant en la societat balear, fonamentalment a les zones urbanes i turístiques de les Illes.

En qualsevol cas, els objectius dins l'àrea de formació del Pla integral d'atenció a la població immigrant —una àrea important des de la perspectiva de la integració laboral de la població immigrant— són els següents:

- a) Afavorir la inserció en el mercat de treball dels treballadors immigrants.
- b) Formar els professionals que treballen amb la població immigrant.
- c) Facilitar cursos de formació i de capacitació professional.
- d) Informar la població immigrant.
- e) Possibilitar una formació adequada de l'Administració per atendre la diversitat sociocultural dels immigrants.

Aquests objectius de formació, que tenen una implicació dins l'àmbit fonamentalment laboral i professional, es concreten dins l'àrea d'educació a través dels objectius següents:

- a) Garantir als immigrants l'accés al sistema educatiu.
- b) Garantir l'accés a una plaça escolar per a tots els menors immigrants.

- c) Afavorir la integració i la participació dels pares dins l'àmbit escolar.
- d) Afavorir l'accés de la població immigrant als programes d'educació d'adults.
- e) Potenciar els cursos per als immigrants de llengua catalana, com a llengua pròpia i oficial de la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Els objectius de l'àrea d'educació són els que impliquen l'aplicació en els centres escolars d'un seguit de programes que tenen com a finalitat bàsica la integració d'aquesta població escolar d'una forma clara i específica. Així, i en aquest sentit, s'han d'assenyalar, de forma succinta, un seguit de programes i de mesures dirigits a l'alumnat immigrant, i que són objecte d'aplicació fins ara, ja que, si bé foren iniciats, fonamentalment, per l'anterior govern del pacte de progrés, el govern actual també en continua l'aplicació, amb la introducció d'altres mesures que van en la direcció del tractament de la diversitat.

- a) Els plans d'acollida: actualment, i tenint en compte la sensibilització existent davant l'arribada d'alumnes immigrants, diversos centres que presenten aquesta problemàtica de forma significativa estan posant en marxa plans específics d'acollida; aquests plans suposen un conjunt d'actuacions que un centre educatiu realitza per facilitar l'adaptació de l'alumnat que s'hi incorpora. A més, aquests plans pretenen treballar, juntament amb els serveis socials del municipi, amb les famílies dels nins immigrants amb l'objectiu d'afavorir-ne, al màxim, la integració. En definitiva, els plans d'acollida pretenen, d'una banda, facilitar el sentiment de pertinença a una nova comunitat, amb la finalitat de facilitar la convivència i, d'altra banda, implicar tota la comunitat educativa en l'anàlisi de la nova situació i la recerca de les solucions més adequades com a resposta als interrogants que es presenten en relació amb la reorganització dels recursos humans i materials per atendre aquests alumnes, el disseny d'estratègies de comunicació, el procés d'inserció i socialització al grup-classe, la planificació i la coordinació dels itineraris individualitzats per a la formació instrumental bàsica, la determinació de les actuacions curriculars necessàries, etc.
- b) Suport lingüístic: es tracta d'una actuació de suport des del punt de vista lingüístic i comunicatiu en consonància amb els objectius didàctics i pedagògics que es volen assolir d'acord amb la legislació vigent. El que es pretén, doncs, és que l'alumne tingui la competència comunicativa per relacionar-se amb el seu entorn més immediat i que li permeti, a curt termini, incorporar-se al procés ordinari d'escolarització amb el màxim de possibilitats i amb la mateixa igualtat de drets que la resta de l'alumnat.
- c) Tallers de llengua i cultura: aquests tallers estan dirigits als alumnes d'incorporació tardana i s'ubiquen en els centres d'educació secundària obligatòria. A més, es tracta de tallers dirigits, bàsicament, als estudiants de llengües no romàniques, al quals es pretén proporcionar competències lingüístiques bàsiques sobre la llengua pròpia de les Balears. Per tant, aquests tallers tenen com a finalitat bàsica proporcionar la competència lingüística corresponent al nivell mínim de la llengua pròpia de l'ensenyança i també el vocabulari bàsic i científic de les matemàtiques i de coneixement del medi social i natural, mitjançant les corresponents adaptacions curriculars. I tot això juntament al coneixement de les característiques culturals, lingüístiques i històriques de les Illes Balears. En qualsevol cas, aquests estudiants que acudeixen a aquests tallers de llengua i cultura continuaran rebent suport lingüístic el temps que sigui necessari.
- d) Els programes de mediació cultural: aquests programes pretenen facilitar la comunicació entre la societat receptora i el col·lectiu de persones estrangeres, amb una finalitat preventiva de

situacions de conflicte o bé d'aproximació de les parts per a la resolució dels conflictes que poden existir. Amb tot, aquesta mediació cultural ha d'implicar totes les institucions comunitàries: escoles, serveis socials, serveis sanitaris, associacions veïnals, culturals i cíviques, policies municipals, etc. Actualment hi ha a les Balears gairebé una vintena de mediadors culturals que treballen a diferents municipis de les Illes Balears, entre els quals destaquen els que se situen en les zones turístiques i en les zones amb important presència d'immigrants. La contractació de mediadors culturals per part d'ajuntaments i de mancomunitats implica l'existència de comissions de seguiment formades pels directors dels centres, representants dels ajuntaments i dels serveis socials, representant de la Conselleria d'Educació, representant de la comunitat autònoma, a través de la Direcció General de Serveis Socials, etc.

Les funcions més habituals que desenvolupen els mediadors culturals són les següents:

- La interpretació lingüística.
 - La interpretació cultural.
 - La facilitació de la comunicació entre els professionals i els usuaris en temes d'immigració i interculturalitat.
 - La resolució de conflictes entre comunitats diverses i suport personal als usuaris.
 - La promoció de l'atenció a la població immigrada en igualtat de condicions.
 - La dinamització comunitària.
 - La coordinació amb els serveis responsables dels diferents àmbits on es desenvolupa la seva tasca de mediació.
- e) Programes de formació del professorat: aquests programes inclouen cursos de formació permanent i fan referència a la normativa existent, a la qüestió de la interculturalitat, a la mediació cultural, al tractament lingüístic, a la intervenció sobre famílies o a les respostes organitzatives en relació amb aquest fenomen; també inclouen viatges d'estudis al Marroc per conèixer les característiques culturals de la zona, o les trobades de treball entre diferents professionals que treballen aquesta situació.
- f) Elaboració i recull de material: es tracta d'una iniciativa de la Conselleria que pretén proporcionar material, bibliografia, informació, plans, documents, projectes, etc., sobre la qüestió de la immigració.
- g) Altres projectes específics: projecte Conèixer (atenció educativa i familiar a l'alumnat immigrant i a la seva família), Vivim Plegats (programa intercultural per la pau i la cooperació), projecte Madrassa (recepció de nins i nines saharauis en acolliment familiar per cursar estudis a Mallorca), etc.

És evident, doncs, que el fenomen de la immigració no sols ha possibilitat l'existència de plans d'escolarització d'aquests alumnes, amb la construcció de nous centres educatius, també està possibilitant la posada en marxa de programes específics de caire pedagògic que des del tractament de la diversitat donin resposta a aquesta problemàtica, però amb un caire social i familiar, a través d'un enfocament de caire socioeducatiu. A més, cal tenir en compte que el fenomen de la immigració està contribuint a l'increment del personal docent que es dedica a aquest treball, tant de forma directa com de forma indirecta.

Així doncs, és una realitat que el fenomen de la immigració no sols està implicant l'increment de places escolars, l'augment del nombre de personal docent, la posada en marxa de programes de tractament de la diversitat, etc., sinó que, a més, està suposant importants canvis en els centres educatius pel que fa a imatge, organització, agrupament dels estudiants, etc. No es tracta, doncs, d'un fenomen marginal, ja que tot el sistema educatiu i social n'està rebent les conseqüències.

REFLEXIONS PER A L'IMPULS DE LES RELACIONS INTERCULTURALS I LA COHESIÓ SOCIAL

De tot el que hem plantejat, podem concloure plantejant els punts més significatius de la realitat de la immigració a les Illes Balears, i del paper que poden tenir i han de tenir l'escola, l'educació social i tots els programes que des de les administracions i la societat civil s'estan posant en marxa, amb la perspectiva de poder aconseguir una societat cohesionada i inclusiva:

1. No hi ha cap dubte que la immigració és un dels fenòmens més importants i significatius que s'estan donant a Espanya i a les Illes Balears en els darrers anys del segle XX i en els primers anys del segle XXI. En aquest sentit s'ha d'assenyalar que Espanya és el país on més ha crescut la immigració en els darrers anys, i que les Illes Balears són una de les comunitats que tenen un percentatge més important d'immigrants. Aquest fet té un impacte en molts d'àmbits: en la Seguretat Social i l'economia, a l'àmbit urbanístic i territorial, en els serveis de salut i els serveis socials, a l'àmbit educatiu i cultural, a l'àmbit religiós i d'actitud... Amb tot, la gran qüestió és, sens cap dubte, la integració dels diversos col·lectius d'immigrants. L'aposta per l'educació intercultural, a partir de la defensa dels drets humans i dels drets constitucionals, és el camí per aconseguir aquesta integració.
2. La immigració és un fenomen complex i no pot ésser analitzat ni tractat des de la homogeneïtat i l'uniformisme. Efectivament, tal com s'ha pogut constatar, els estudiants immigrants no presenten unes mateixes característiques, ni des de la perspectiva de la procedència geogràfica, ni des de la perspectiva de la cultura escolar del seu país ni del nivell escolar, ni del coneixement de les llengües oficials de la CAIB, etc. Per tant, el tractament de la immigració n'ha de tenir en compte la diversitat i aquest fet ha de repercutir en el tipus de propostes educatives, en el tipus d'escolarització i en la seva distribució entre escoles públiques i escoles privades concertades.
3. L'escolarització dels immigrants a les Illes Balears constitueix una de les noves realitats emergents, essent la comunitat autònoma la que en termes relatius més immigrants rep. Es tracta, en qualsevol cas, d'un nou tipus d'immigració, procedent de la Unió Europea, del nord d'Àfrica, de l'Amèrica del Sud i dels països de l'est d'Europa. En qualsevol cas, el que resulta evident és que l'educació i l'escola són uns dels àmbits més sensibles quant a l'entrada d'immigrants; i les dades, en aquest sentit, són realment significatives d'aquesta nova realitat que està tenint un fort impacte educatiu, tant pel que fa al sistema escolar com a cada una de les escoles que reben aquest flux d'escolars immigrants. Tanmateix, aquest important percentatge d'estudiants immigrants dins les escoles de les Illes Balears exigeix una atenció important i significativa per part de les autoritats autonòmiques, municipals i estatals, per la seva importància quantitativa, per la trans-

cedència qualitativa a nivell pedagògic i per les conseqüències socials, culturals, econòmiques i polítiques. A més, i tal com hem posat de manifest, aquest increment del nombre d'estudiants estrangers es posa de manifest a tots els nivells del sistema educatiu, fins i tot a l'universitari, malgrat que amb uns percentatges més baixos i amb una població de procedència diferent.

4. Aquest procés d'immigració escolar té diversos impactes educatius: així, el primer impacte a què cal fer referència, des d'una perspectiva estructural, és, sens cap dubte, l'increment del nombre d'estudiants immigrants, any rere any i de forma espectacular. Es tracta d'un dels creixements més alts de tot l'Estat, que està incidint d'una forma directa en la necessitat de construir nous centres a les zones urbanes i turístiques de les Illes Balears, sobretot de Mallorca i d'Eivissa, i d'incrementar les despeses educatives en infraestructures, personal docent, serveis i equipaments; un increment que està repercutint sobretot en l'educació infantil i en l'educació primària, i que començarà a repercutir, d'aquí a uns cursos, sobre l'educació secundària. En aquest context cal demanar-se si la CAIB té el finançament adequat per donar resposta a aquesta allau d'immigrants des de la perspectiva escolar, sanitària o social. Tot i que la resposta és òbvia, les perspectives, malgrat els darrers canvis d'opinió sobre la insuficiència del nostre finançament autonòmic, no són gaire optimistes. Amb tot, i tenint en compte l'alentiment econòmic que estan sofrint les Illes Balears en els darrers anys, es comença a produir, segons els experts, una disminució d'aquests fenomen i, fins i tot, un retorn de col·lectius d'immigrants a altres zones amb més necessitat de mà d'obra. Si aquest fet es consolida tindrà un reflex en el sistema educatiu, almenys quantitativament.

El segon d'aquests impactes és l'increment de les ràtios professor/alumnes en els diversos nivells educatius, en determinats centres i, sobretot, en diverses escoles públiques. Per tant, a pesar de les declaracions «legals» sobre l'objectiu de la qualitat de l'educació, anam en un camí contrari al de l'esmentada qualitat i excel·lència educativa. Una situació, aquesta, que pot fer augmentar el «fracàs escolar», l'absentisme escolar, la desescolarització dels estudiants, la desmoralització del professorat o el desconcert de tota la comunitat educativa, i que afectarà, sobretot, determinats sectors socials i culturals.

El tercer dels impactes més significatius fa referència a la desigual escolarització dels immigrants entre l'escola pública i l'escola concertada. Aquesta dualització de l'escolarització dels estudiants immigrants entre centres públics i centres concertats pot produir, en determinades zones i escoles, importants problemes d'integració i de cohesió social, amb una dicotomia perillosa entre els qui opten per l'escola concertada i els qui ho fan per l'escola pública. I tot això pot tenir efectes indesitjables des de la perspectiva de la segregació social d'aquests col·lectius, de l'existència de centres «només» per a immigrants i de la construcció d'una imatge i d'una percepció «negatives» de l'escola pública.

Així, en un estudi sociològic recent realitzat a Amsterdam sobre aquesta qüestió, es va posar de manifest no sols la segregació social i ètnica de la majoria d'estudiants immigrants de primària i, fins i tot, de secundària, sinó també l'existència d'escoles blanques i d'escoles negres, en funció de l'escolarització dels diversos grups d'immigrants i de la seva ubicació territorial. Una situació, aquesta, que si en els anys vuitanta i noranta es preocupava pel fracàs escolar, actualment es preocupa, i molt, per la repercussió social, cultural i política de la segregació.

Així doncs, és un fet que l'escolarització d'immigrants es duu a terme principalment en els centres públics i que la participació dels centres privats concertats és inferior al pes que tenen en l'escolarització global d'estudiants de les Illes Balears. I aquest fet està produint no només un cert malestar en el si de la comunitat educativa, sinó que, a més, està possibilitant la percepció que l'escola pública resulta més problemàtica i conflictiva que l'escola privada concertada. Això pot produir, i de fet està produint, que determinats sectors socials apostin cada vegada amb més intensitat per l'escola privada concertada, un sector educatiu que a les Balears representa un percentatge superior al del conjunt de l'Estat.

Fins i tot, en aquest sentit, caldria analitzar les diferències d'escolarització d'immigrants entre les escoles concertades en funció del tipus de procedència i de la ubicació dels centres educatius; és a dir, tot i que seria necessari fer una anàlisi més profunda sobre aquesta qüestió, de les dades analitzades podem assenyalar que, tot i que alguns centres concertats escolaritzen estudiants estrangers procedents de l'Amèrica del Sud i del nord d'Àfrica, alguns centres privats concertats escolaritzen estudiants procedents bàsicament de la Unió Europea.

Així doncs, la diferenciació d'escolarització de la immigració entre centres públics i centres privats concertats pot produir a mitjan termini, i en determinades zones, importants problemes d'integració i de cohesió social i es pot produir una dicotomia perillosa entre els que opten per l'escola pública i els que ho fan per l'escola privada concertada. Es tracta, en qualsevol cas, d'un fet que cal observar de forma atenta amb la finalitat d'impedir que es produeixin fractures socials i deterioraments de la realitat i de la imatge de l'escola pública. Anam a les Illes Balears cap a aquesta situació social i escolar? Tot i que no cal ésser dramàtics, és evident que podem trobar símptomes significatius d'aquesta situació. I aquest fet ha d'implicar la posada en marxa de mesures que amortixin aquest problema amb normatives, amb polítiques específiques, amb propostes organitzatives diferents, amb formes d'admissió d'alumnes que facilitin la integració i la dualitat escolar, etc. Des de la constatació d'aquest fet, és evident que cal dur a terme una potenciació dels centres educatius públics o sostinguts amb fons públics que estiguin situats en zones de risc social o que escolaritzassin un percentatge molt alt d'alumnes de nacionalitat estrangera; tanmateix, aquesta potenciació, amb mesures i recursos, s'ha de fer des de la perspectiva de la normalitat, de l'equitat i de la igualtat de drets i deures.

5. En qualsevol cas aquest fenomen de la immigració escolar, emmarcat en la problemàtica de la diversitat educativa i social de l'estudiant, necessita, entre altres mesures, una formació inicial diferent per al professorat d'educació infantil i primària i per al professorat d'educació secundària obligatòria i postobligatòria. A més, cal dur a terme programes específics de formació permanent per al professorat i per als centres que treballen directament amb aquest alumnat nouvingut. Així doncs, la reformulació de la formació inicial i permanent del professorat s'ha de realitzar reforçant els coneixements sociopedagògics, didàctics i psicològics, ha d'integrar les noves problemàtiques, renunciar a l'increment de continguts i apostar pel coneixement de les noves situacions educatives i socials.
6. Si bé la integració dels immigrants no pot implicar únicament la institució escolar —en aquest sentit resulta fonamental la posada en pràctica de plans integrals sobre immigració que en cobreixin els diversos aspectes socials (salut, habitatge, serveis socials, inserció laboral, etc.)—, és evident que

l'escola tindrà un paper fonamental en el procés d'integració i de socialització d'aquest col·lectiu immigrant, sobretot entre l'alumnat femení. Per tant, si bé l'escola ha de tenir una dimensió de socialització fonamental, amb vista a possibilitar una societat inclusiva, la qüestió que ens podem formular és si no donam a l'escola una responsabilitat excessiva en relació amb l'objectiu de la integració? Està preparada l'escola per dur a terme un procés d'integració dels immigrants? És possible integrar aquests immigrants en un context real de manca de mesures i recursos socials? Aguditza el fenomen de la immigració les diferències entre centres públics i concertats? O fins i tot, no anam en aquest aspecte del tractament de la diversitat social en el si de la institució escolar cap a un model triple d'escolarització amb una escola privada que no integra, de fet, cap d'aquestes problemàtiques; amb una escola concertada, majoritàriament, amb alumnes amb necessitats educatives especials i amb pocs immigrants —entorn del 20%—, i amb una escola pública, sobretot algunes, amb tots els problemes de la diversitat escolaritzats i integrats en el si de les seves aules? En aquest context plantejat, hem de posar de manifest la posada en marxa de plans específics d'acollida i d'integració d'estudiants nous i estrangers en funció de les seves circumstàncies culturals, lingüístiques, socials, etc., i les de cada escola.

Tot i que el fenomen de la immigració té molts de matisos i dimensions, hem volgut posar de manifest el que fa referència a aquesta qüestió de la integració escolar i social, perquè la no-resolució adequada d'aquesta problemàtica a través de la posada en marxa de les mesures polítiques, legislatives, educatives i socials necessàries pot tenir importants conseqüències a mitjan i a llarg termini, amb una ruptura perillosa dels processos de cohesió i vertebració social de la societat illenca.

7. La potenciació de tots els programes, plans i mesures que facilitin la integració escolar i social dels alumnes immigrants; en aquest sentit cal treballar en l'escolarització d'aquest col·lectiu a l'àmbit de l'educació infantil, en el suport dels aprenentatges lingüístics del català i del castellà, en la realització de programes d'adaptació curricular per a aquests alumnes immigrants, sobretot dels que presenten una incorporació tardana o els que tenen una cultura escolar «deficient» en funció de la seva procedència geogràfica, del gènere o altres característiques, etc. Tanmateix, i tenint en compte els diversos plans i programes que per treballar aquesta problemàtica s'han posat en marxa a les Illes Balears, seria necessària una avaluació sobre el seu impacte, amb l'objectiu de dur a terme modificacions dels dits programes. La filosofia de l'educació intercultural, de la convivència de cultures, de models de vida diferents, de religions, de filosofies de vida, etc., resulta bàsica si es vol avançar en la construcció d'una escola integrada en el marc d'una societat cohesionada.
8. Així doncs, en aquest context, l'educació social ha de tenir un doble paper: d'una banda, i tal com s'ha plantejat anteriorment, potenciant el paper educatiu de l'escola i, d'altra banda, possibilitant el paper educatiu de la societat, a través de la potenciació dels mecanismes educatius que han d'existir en la comunitat, pel que fa a serveis socials, serveis culturals, entitats cíviques, clubs d'esplai, centres d'inserció laboral, ONG, etc. En aquest sentit, el paper que han de tenir l'Administració i la societat civil en la vertebració social és fonamental si pretenem que la integració del col·lectiu immigrant sigui una realitat. Així, els educadors socials, d'acord amb el que s'ha plantejat anteriorment, poden i han de tenir un paper fonamental en la integració d'aquest col·lectiu, juntament amb altres professionals de l'educació, del treball social, de la salut o de

l'oci, a través de programes d'intervenció específica. En aquest context resulta fonamental la posada en marxa de programes que treballin amb les famílies d'aquests alumnes immigrants, per tal de facilitar un programa més col·laboratiu i la integració més global del col·lectiu immigrant. En aquest aspecte de la importància de la família, és interessant assenyalar les recomanacions realitzades (Defensor del Poble, 271) en relació amb la família:

«- El establecimiento en los centros docentes de sistemas de apoyo al alumnado inmigrante, fuera del horario escolar, que compense, cuando resulte preciso, las limitaciones derivadas de las especiales circunstancias de sus familias.

»- La ampliación del horario de apertura de los centros y de disponibilidad de determinadas instalaciones escolares, biblioteca, aulas de informática, etc., de manera que puedan ser utilizados por los alumnos procedentes de la inmigración y se supla con ello el reducido "equipamiento" cultural de que dispone un elevado porcentaje de familias inmigrantes.»

9. Malgrat tot el que hem plantejat, resulta evident que, malgrat tots els programes, actuacions i recursos que s'han posat per poder atendre aquesta problemàtica, cal implementar estratègies educatives globals que facilitin uns aprenentatges significatius, una igualtat d'oportunitats i una cohesió social eficaç. Es tracta d'una estratègia globalitzada, interdepartamental i participada que es basi sobre l'educació per a la interculturalitat i per a la cohesió social. Això implicaria un relançament i una redefinició dels programes d'educació compensatòria en la direcció abans esmentada. Des d'aquesta perspectiva serà fonamental la posada en marxa de programes de col·laboració i de coordinació amb els serveis d'altres conselleries del Govern, amb altres administracions —ajuntaments, mancomunitats o consells insulars—, entitats de la societat civil, que possibilitin no sols l'optimització de recursos, sinó també que els programes puguin tenir un plantejament integral.
10. L'anàlisi sobre la realitat de la immigració i de la immigració escolar a Espanya i a les Illes Balears necessita la posada en marxa d'investigacions que ens donin la informació necessària per conèixer en profunditat la realitat d'aquest fenomen, els problemes de la integració, els efectes que produeix la integració d'aquests nous nadius dins les institucions escolars, l'efectivitat dels programes que s'estan posant en marxa, els canvis en les conductes i les actituds dels diversos grups d'escolars immigrants, la transcendència de la qüestió del gènere en la immigració escolar, els problemes de convivència escolar i social entre els diversos col·lectius que coexisteixen a les escoles, etc. Al mateix temps, cal que existeixi un sistema d'indicadors i de dades que contribueixi a conèixer en profunditat aquest fenomen. Estam, doncs, davant una realitat complexa que necessita estudis i investigacions, que necessita un coneixement d'aquesta realitat i dels impactes dels diferents programes, plans i projectes d'intervenció educativa, social i socioeducativa, des d'una perspectiva de la interdisciplinarietat.
11. Cal posar en marxa diverses mesures que facilitin la formació inicial i permanent del professorat, de primària i de secundària, no sols en relació amb la immigració escolar, la interculturalitat o la diversitat social i cultural, sinó també en relació amb els problemes de convivència, els conflictes escolars que d'una forma o d'una altra es manifesten dins les institucions escolars.

La formació del professorat actual necessita no sols l'adquisició de coneixements didàctics, organitzatius i psicològics adients, sinó, sobretot, coneixements sobre les diverses problemàtiques socials, culturals, juvenils... de la nostra societat, amb especial atenció als que tinguin el risc d'exclusió social.

12. La posada en marxa de programes i de campanyes específics, dirigits al conjunt de la població, que facilitin la integració d'aquest col·lectiu immigrant, malgrat les dificultats d'inserció, reforçant les actituds inclusives i eliminant els factors de risc que poden possibilitar processos d'exclusió social d'aquest col·lectiu o les actituds xenòfobes o racistes entre els diversos col·lectius socials.

De tot el que hem plantejat fins ara, podem assenyalar com a conclusió més important que si bé l'escola és una institució fonamental des de la perspectiva de la integració social dels immigrants, i més concretament de la immigració escolar, és necessari dur a terme, d'una banda, una política de construcció de centres que doni resposta a les demandes d'escolarització i, d'altra banda, que l'escola, juntament amb els diversos programes pedagògics i altres plans socioeducatius, sigui un element fonamental de cohesió social. Així, i des d'aquesta perspectiva, la concentració dels col·lectius d'immigrants dins l'escola pública pot contribuir no sols a una dualització social i escolar, sinó també a una percepció negativa sobre l'escola pública. La resposta a aquesta qüestió és la posada en marxa de polítiques clares d'integració escolar i social, i d'escolarització d'acord amb criteris clars, equitatius i justos.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AMENGUAL, C.; VANRELL, M. (2001). «Aproximació sociològica a la immigració a les Balears». A: AMENGUAL, C.; ANTICH, F.; SALVÀ, P.; SERRA, S.; TARABINI, A.; VANRELL, M. *La immigració a les Balears (2000-2001)*. Estudis sobre història, geografia humana i realitat social. Palma: Lleonard Muntaner, pàg. 63-134.

DEFENSOR DEL PUEBLO (2003). *La escolarización del alumnado de origen inmigrante en España. Análisis descriptivo y estudio empírico*. Madrid: Oficina del Defensor del Poble.

GOVERN DE LES ILLES BALEARS (2003). *Dades bàsiques. Inici de curs 2002-2003*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Direcció General de Planificació i Centres.

- (2003). *Estadística de l'ensenyament curs 2002-2003*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Direcció General de Planificació i Centres.
- (2003). *Evolució mensual de matrícula curs 2002-2003*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Direcció General de Planificació i Centres.
- (2004). *Dades sobre l'escolarització d'estangers*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Direcció General de Planificació i Centres.

MARÍ, I. (2002). *Una política intercultural per a les Balears?* Palma: Conselleria d'Educació i Cultura i Fundació Sa Nostra.

MINISTERIO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE (2001). *Estadísticas de la Educación en España 2000-2001. Datos avance*. Madrid: Autor.

- (2002). «El alumnado extranjero en el sistema educativo español (1991-2001)». CIDE.
- (2002). *Estadísticas de la educación en España 2001-2002. Datos avance*. Madrid: Autor.
- (2003). «El alumnado extranjero en el sistema educativo español (1991-2002)». *Boletín CIDE de Temas Educativos*, número 11.

ORTE, C.; BALLESTER, L. (coords.) (2002). «Educació. Diagnòstic i propostes». A: CONSELL ECONÒMIC I SOCIAL DE LES ILLES BALEARS. *Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears*. Llibre II.: Palma: Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, pàg. 541-607.

SALVÀ, P. (2002). «Població i mobilitat immigratòria al llarg del 2001». A: RIERA, A. (dir.) (2002). *Informe econòmic i social de les Illes Balears*. Palma: Caixa de Balears, «Sa Nostra», pàg. 320-324.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

GERVILLA CASTILLO, E. (coor.) (2002). *Globalización, inmigración y educación*. Granada: Universitat de Granada.

LUQUE DOMÍNGUEZ, P.A.; AMADOR, L.; MALAGÓN, J. L. (coord.) (2003). *Educación social e inmigración*. Sevilla: Sociedad Ibérica de Pedagogía Social, Diputació de Sevilla.

PÉREZ DÍAZ, V. [et al.] (2002). *España ante la inmigración*. Madrid: Fundació la Caixa.